

NEWSLETTER

A MATTER OF CHOICE

Sudambhau squatted under a tree, while my client Amogh Paralikar and I discussed his proposal. Sudam Jadhav is a Beldaar who manually breaks boulders into stones for constructing walls. He is extremely skilled in his art, willing to toil hard. However, “dabar” or stone for construction is now much cheaper, thanks to stone-breaking machines. Economy being the key deciding factor in the construction industry, the Beldaars are losing their jobs and abandoning their traditional skills, having to work as labourers for R.C.C. construction. Consequently, a valuable skill is gradually disappearing, being replaced by the mundane, unskilled work of concreting. The real reason behind this shift is at the level of a simple individual choice. Amogh chose to employ Sudambhau’s skills, even if it meant spending a bit more. Now, a beautiful house in mud and stone stands tall near Bhor in Maharashtra, testifying Sudambhau’s irreplaceable art of stone breaking.

In a time when the village was the epicenter of development, and agriculture the dominant source of livelihood, many allied occupations emerged. Thus the “Balutdaars” came into being – the Sutar (carpenter), Lohar (blacksmith), Kumbhar (potter), Sonar (goldsmith), Chambhar (cobbler), Nhavi (barber), Parit (washerman), Koli (fisherman) and so on. Together, the farmers and the “Baara (Twelve) Balutdars” formed an intricate web of transactions and dependency constituting the basis of the village economy. For any activity, their skills came together. For example, while the mason (Gavandi) built the walls, the Sutar made the roof, doors and windows.

Continued to next page...

INDEX

1. Matter Of Choice - Dhruvang Hingmire	Pg. 1-2
2. Technology, Peace & Environment - Yogesh Pathak	Pg. 3-4
3. शेती आणि पाखर - प्राची महरकर	Pg. 5-7
4. टिटवी - अमोल चापट	Pg. 8-9

One had to depend on the Lohar for hinges, nails etc, while the Kumbhar provided the roofing tiles. Thus, a small village house would not just be a place of residence, but also an embodiment of the local skills.

In time, towns and cities became the seat of modern development. Emphasis changed from local to global. While specialists like architects, contractors and engineers emerged, the skill of construction generalized. Machines replaced human labour and skill, under the guise of convenience and speed. Institutions such as the hardware shop became one-stop solutions for several materials and skills. But this “development” came at a heavy price. For example, even to build a house in a village, one has to now depend on nearby towns or cities for materials like cement and steel; and skills such as slab casting, floor tiling etc. This has led steel; and skills such as slab casting, floor tiling etc. This has led to a collapse of the village economy.

Artisans like Sudambhau are now hard to find. Numerous carpenters craft excellent furniture; but very few possess the skill of constructing a wooden roof. Moreover, fewer carpenters are acquainted with local varieties of timber such as Ain, Neem, Babhul, Shivan, Haidu etc. We can see remnants of handmade roof tiles in old village houses, but seldom do we find a potter still making these. These crafts are not the kind that we usually associate with “art” or “culture” – they are devoid of any ornamentation or decoration. But they are still beautiful in their utility. We have now chosen the economy of mass production over the beauty of the handmade. Consequently, not just the village economy but also the environment pays the price.

However, we are still intrinsically connected to our roots. Heritage conservation and restoration are gaining importance, even in these times of concrete jungles and glass towers. A heritage structure appeals to our senses at a very primal level. Yet, the tragedy is that we view these structures as finished products thereby conserving just their physical being. Our true heritage is not in these palaces of riches - more often than naught products of slavery and oppression – but in the small houses in the narrow lanes leading to them. It lies in the works of the Balutdaars struggling for their existence today. The responsibility of conserving this heritage falls on our shoulders – to opt for the local over the exotic – one small decision at a time.

- Architect Dhruvang Hingmire, Pune.

Technology, Peace, and Environment

Peace has always been a topic of discussion and reflection in our conflict-ridden world. But a lot of literature and human expression on peace does not define what peace is.

I do believe however, that we share a common definition of peace, which includes

- World peace in the sense of no conflicts between countries
- Peace and harmony among religious faiths and sects, in countries where they have to co-exist
- Peace within local communities and economic groups
- Respect for human rights. A person's basic liberties not being trampled with, and no human groups exploited.
- Well-being and peacefulness at an individual level

To this, I'd add ecological peace, where we as a global population preserve and nurture our precious natural heritage.

Most leaders and common citizens would agree that peace in the above wider context is a noble goal for us to pursue. It is often assumed that peace will be achieved through economic prosperity and universal respect for human rights. A large part of this is to be achieved via education (See 'Education and Peace' by Jane Sahi), but today technology and technology-based market economy is seen by many as a more potent tool to achieve economic prosperity.

But the idea that technology, especially complex technology, will lead to lasting prosperity and peace is a fallacy, for the following reasons.

- Complex technology sharply focuses on increasing pleasure/comfort, with no associated pain. Hence complex technology turns out to be addictive. Compare watching movies on YouTube/TV vs. if you had to watch movies on a simple hand-operated slide projector. The former offers all pleasure & no pain, while the latter needs physical effort (simple technology), hence some pain. The former results in addiction, the later probably won't, as you will feel tired at some point.
- Complex technology is increasing our personal and social psychological problems, thus hindering peace.
- Complex technology utilizes concentrated energy sources like fossil fuels and has a vast energy infrastructure footprint (materials/energy). This also includes renewable energies at large scale. Neither today's non-renewable energy, nor renewable energy at a large scale, are sustainable from an environmental standpoint. They may lead to short term economic prosperity, but in the long term there will be more pain.

Continued to next page...

- Complex technology frees up a lot of time. This has further problems. Man invests some of this free time in evil pursuits, destructive pleasure-seeking, and inventing more technology. All of these take us away from peace.
- Complex technology often pays no attention to human physical limits and our biological evolution, hence results in stress, and gives rise to physical and psychological health issues. At an individual level, technology is destroying peace in many ways.
- Complex technology needs production at large scale which has its own problems. More surplus goods means more marketing and more forced consumption. All of these have the effect of eroding the consumer's conscience towards the environment.
- Complex technology almost always produces material and energy waste which come with their own problems. It pollutes local and global commons at very fast rates with none carrying the accountability. We achieve economic prosperity for a few, while creating waste and pollution for many. How can this lead to well-being and peace?
- The relationship between complex technology and abundant capital (like we have now) can result in very fast economic change, unnecessary change, waste, and boom-and-bust cycles. Wealth increasingly concentrates in the hands of a few, as Thomas Picketty's research over the last few years has shown. Complex technology thus creates social divides and inequality, and not the ideal of peace that we seek. Fights over IP rights, increased technology adoption costs, polarization of wealth, unequal access to opportunities are some facets of this.
- Complex technology (especially digital) fragments human attention spans and results in distraction and lack of focus. It increases mobility and speed of life which take us further away from the peace we seek.
- Complex technology can result in new tools for violence and fraud, with no control on such invention.
- Complex technology results in age-inappropriate access and use.

Complex technology does not take a holistic view of nature or recognize the various aspects of sustainable man-nature relationship. It is resulting in global homogenization and loss of diversity of cultures, languages, species, and ecosystems. It is accelerating land use change.

Our social brain as a species is now addicted to consumption, complex technology, and mobility, resulting in irreversible destruction of environment, physical and psychological health of our own. We only talk of the ideal of peace but have lost the means to achieve it.

-Yogesh Pathak.

शेती आणि पाखरं

शेतकऱ्यांचे मित्र पक्षी या सदरात आपण जवळपास सगळ्याच मित्र पक्ष्यांची ओळख करून घेतली पक्षी हा निसर्गातल्या चैतन्याचा मूर्त लाघवी अविष्कार आहे आणि प्रत्येक पक्ष्याची निसर्गातली जागा चपखल व ठरलेली आहे दिवसेंदिवस वाढत जाणाऱ्या लोकसंख्येमुळे बाकी निसर्गावर फार ताण पडतो आहे त्याचाच परिणाम पक्ष्यांवरही होताना दिसतो दोन पिढ्या आधीपर्यंत पारंपारिक पद्धतीने होणारी शेती आता आधुनिक झाली आहे त्याच्याच जोडीला शेतात पक्ष्यांसाठी अखाद्य असणारी पिके जसे की कापूस, संत्री, सुर्यफुल इ पिकांचे प्रमाण वाढले आहे त्यामुळे पक्ष्यांची जगायची धडपड तीव्र झालेली आहे

तसेही धान्य खाणारे पक्षी हे शेतकऱ्यांना पूर्णपणे नुकसानकारक नसतात कारण ते आपल्या पिल्लांना अळ्या, किडे खाऊ घालतात म्हणजे शेतातील कीड थोडीफार कमी करण्यात हातभार लावतातच शेतीची पद्धत बदलली तर पक्ष्यांच्या सवयीही बदलतात असे पाहण्यात आले आहे मध्यंतरी श्री सुभाष शर्माजी यांच्या प्रायोगिक शेतावर जाऊन आले तिथे त्यांनी त्यांचा पक्ष्यांविषयीचा दृष्टिकोन सांगितला तो महत्वाचा आहे सध्या झिरो बजेट काय किंवा सेंद्रिय शेती वा रासायनिक शेती करणारे कोणालाच आपल्या उत्पादनात कोणाचाच वाटा नकोय शर्माजींनी पण ज्वारीवर पक्षी येऊ नये म्हणून अग्निअस्त्राचा फवारा सुरु केला त्यासाठी २ माणसे लावली पण त्यांच्या पाहण्यात आले की, पक्षी जिथे चरत होते तिथे त्यांची विष्टा पडली होती व ती मातीसाठी अर्थातच खताचे काम करत होती त्यांनी फवाऱ्याचे काम अर्ध्यावर थांबवले व काढणीच्या वेळी शेताच्या दोन्ही भागाच्या पिकाची तुलना केली असे आढळून आले की फवारा न केलेल्या भागातून अधिक उत्पन्न मिळाले आहे परत फवारणीसाठी लागणारी माणसाची रोजीही वाचली होती म्हणजे फायदाच कीं

अलीकडे नाशिकला द्राक्षाच्या मळ्यांमध्ये पक्षी नकोतच असा पुरेपूर प्रयत्न दिसला प्रत्येक मळ्यावर नायलॉनच्या जाळ्या पसरवल्या होत्या त्यात किती तरी पक्षी अडकतात

जखमी होतात, मरतात तिथल्या शेतकऱ्यांनी मला सांगितले की पक्ष्यांची संख्या अतिशय कमी झाली आहे पण त्याचं मात्र कोणालाही नव्हतं ज्या किडी पक्षी फुकटात खाऊन संपवतात त्यासाठी भरमसाठ विषारी औषधं फवारून कीड नियंत्रण करायचं वर फुकटात तीच विष आपल्या शरीरात लोटायची हा उफराटा कारभार सगळीकडेच चाललाय पक्षी नष्ट करायची मोहीम काढली तर कीटकांची संख्या व त्यांच्याकडून होणारी हानी वाढते, हे पीनच्या अनुभवावरून दिसून आले आहे.

काही पक्षी परागीभवनात पण साहाय्य करतात "हरित" क्रांती येण्यापूर्वी निसर्गाचं चक्र व त्यातील घटकांचा सहभाग लक्षात घेऊन शेती केली जायची पण आता तर शक्य तिथे निसर्गावर मात करण्याचेच प्रयत्न चालू आहेत जसे की परागीभवनासाठी रोबो बी तयार करण्यात आली आहे हा रोबोट एकेका फुलावर बसून परागीभवन घडवून आणेल सध्या हेच काम फुकटात पक्षी, मधमाश्या, काही कीटक करतात पण तऱ्हेतऱ्हेचे विष या जिवंत सेवकांना मारतात व मग हुशार माणूस असले काही तरी अफलातून शोध लावतो जे शाश्वत असूच शकत नाही

मुख्य काय? पक्षी काय किंवा किडी काय, कुठलाच घटक त्रासदायक तेव्हाच होतो जेव्हा माणूस निसर्गानुरूप नियोजनात चुकतो यावर उपाय म्हणजे शेतीचे, द्यागेचे, नियोजन एकेकट्या शेतकऱ्याने न करता ते समूहात करावे जसे की ज्वारी कोणा एकट्या शेतकऱ्याने लावली तर पक्षी त्या एकट्या शेतावर तुटून पडतात पण प्रत्येकाने आपापल्या शेतात निदान चार-चार ओळी जरी पक्ष्यांसाठी लावल्या तर पक्षी विखुरल्या जातील फळबागा लावतानाही पक्ष्यांचा व माकडांचा वाटा गृहीत धरला तर नुकसान सोसावे लागले असे वाटणार नाही गडचिरोलीत, कुरखेडयाजवळचे आदिवासी पाडे हिंडत असताना एक गोष्ट प्रकर्षाने जाणवली प्रत्येक आदिवासींनी त्यांच्या शेतात एक हिस्सा माकडांची राखून ठेवला होता तशीच गोष्ट आंब्याच्या झाडाच्या बाबतीत

गावाभोवती कुरणे, शेते, माळराने, मळे, बागा, वनराया, स्वच्छ पाण्याचे तलाव, नदी, ओढा, असे निसर्गाचे विविध प्रकार राखले गेले तर पक्षीही विविध प्रकारचे आढळतील व निसर्गाचा समतोलही राखला जाईल

एक सुज्ञ आदिवासी ज्याने आपल्या शेतातल्या प्रत्येक भागात भाजी लावली पण एक हिस्सा माकड व पक्ष्यांसाठी ठेवून दिला.

— प्राची माहूरकर

टिटवी

सकाळचा सहा वाजताचा सुमार. नेहेमीचे ठिकाण. खाडीच्या पाण्यानी भरलेल्या पाणथळ जागेत एक अरुंद पूल तटस्थपणे सूर्योदयाची वाट पहात होता. अजून कशाचीच वर्दळ चालू झालेली नव्हती. ना पाण्यातले छोटे मासे आणि खेकडे पकडायला अजून लोक आले होते ना पर्यटकांच्या गाड्या सुरु झाल्या होत्या आणि ना रिकामटेकड्या लोकांचा अड्डा जमला होता. अशा ठिकाणी मी एका कठड्यावर कॅमेऱ्यासह बसलो होतो. माळरानावर गाय बगळे म्हर्शीच्या अंगावर बसून काहीतरी टिपत होते. दलदली मध्ये लांबवर कुठल्याशा झाडाच्या टोकावर राखी बगळा स्थितप्रज्ञा सारखा बसला होता. काही धीवर पक्षी मधूनच त्यांच्या अस्तित्वाची जाणीव करून देत होते. पण त्याचं निम्नं लक्ष पाण्यातल्या माश्यांकडे होतं. डुबुक असा आवाज झाल्यावर मला कळलं की त्यांनी कुठेतरी सूर मारून मासा किंवा खेकडा पकडला असणार. दोन समुदी घारी सारख्या घिरट्या घालत होत्या. बसत नव्हत्या. त्यातली एक लांब गेली आणि दुसरी माझ्या समोरच्या काठावरच्या ऊंच झाडावर बसली. तोच तिथे चार ते पाच कावळ्यांचा समूह आला आणि तिला तिथून हुसकून लावले. शेवटी ती पण लांब निघून गेली. तिनी बहुतेक काहीतरी भक्ष्य पकडून आणले होते. त्यासाठीच हि धडपड चालली होती. सरतेशेवटी त्या कावळ्यांनीच त्यावर डल्ला मारला. डोक्यावरच्या विद्युत तारांवर काही तारवाल्या भिगान्या बसल्या होत्या. त्या सगळ्या आपले पंख साफ करण्याच्या मागे लागल्या होत्या. वास्तविक मी खाली असल्याची जाणीव त्यांना होती पण तिथे दुर्लक्ष करून त्या आपल्या कामात मग्न होत्या. मी त्यांचा फोटो काढण्यात गर्क असताना काही टिटव्या अचानक ओरडू लागल्या. तशा त्या कायमच ओरडतात म्हणा पण तरीही मी हळूच तिथे सरकलो. दोन टिटव्या गवतात बसून होत्या आणि एक पाणी पीत होती. तिच्या शेजारी एक नाजूक हालचाल दिसली. डोक्याला कॅमेरा लावून प्राहिलं तर ते तिचं पिल्लू होतं. ते आपल्या आईकडे पहात पाणी पीत होतं. तेवढ्यात त्या दोघांच्या दिशेनी शेकाट्या पक्षी किमान पाच च्या संख्येने आले. ते ज्या आवेशात आले ते पाहता मला वाटलं की ते पिल्लू घेऊनच जाणार आता. पण शेकाट्या आले म्हटल्यावर टिटवी च्या आसपास

Continued to next page...

ज्या इतर टिटव्या होत्या (त्या पिल्लाच्या काकू किंवा मावश्या असतील बहुदा) त्यांनी जोरदार प्रतिहल्ता चढवला. मगाशी मी जो यांचा गलका ऐकला तो याचाच होता म्हणजे. पिल्लाच्या दिशेनी इतर पक्ष्यांनी हल्लाबोल केल्यावर त्या पिल्लाची आईच नव्हे तर इतर टिटव्यांनी तिला दिलेलं जे सहकार्य होतं ते लाजवाब होतं. हातात कॅमेरा असूनही मी हे बघण्यात इतका गर्क झालो की या घटनेचा क्षण मी कॅमेराबद्द नाही करू शकलो. पण त्यानंतर लगेचच ते पिल्लू आईच्या पोटाशी गेलं आणि बघता बघता दिसेनासं झालं. कारण नंतर ती टिटवी तशीच बसून राहिली. व्दाचित त्या गवतात तिनी केलेल्या विळात ते गेलं असावं. बाहेरून मात्र असं दिसत होतं की ती आई त्यावर बसली आहे. त्यानंतर काहीच क्षणात एका पाणवोबडी तसाच हल्ला करण्याचा फोल प्रयत्न केला. पण ती एकटी असल्याने तिला माघार घ्यावी लागली. मी पुढे पंधरा मिनिटे अजून काही नाट्यमय घडतयं का ते पाहण्यासाठी थांबलो पण तसे काही घडले नाही आणि टिटवी पण उठली नाही. पाहायला गेलं तर माझ्यासमोर घडलेला हा एकच प्रसंग होता पण तिचे पिल्लू मोठं होईपर्यंत अशा अनेक प्रसंगांना त्या टिटविला सामोरे जावे लागणार होते. मज्जसाठीची हि भडपड सारखीच चालू राहणार होती. कारण प्रत्येक प्रजातीला त्यांना वंश वाचवायचा आहे.

- अमोल बापट